

ESZAK

MAGYAR

TANÜGY.

HAVI FOLYÓIRAT.

SZERKESZTIK

Dr. HEINRICH GUSZTÁV * Dr. KÁRMÁN MÓR.

III. ÉVFOLYAM.

1874.

BUDAPEST.

KIADJA AIGNER LAJOS.

(Váci-utca 18. Nemzeti szálloda.)

hasznos dolgot tesz nemcsak a néptanítókra, hanem a nagy közönségre nézve is, — élvezettel fogják olvasni, tanulni s a tanultat embertársaik és a maguk boldogítására alkalmazni! —1.

Völkerkunde von Oscar Peschel. Leipzig, 1874. N. 8r. X. és 570 lap. Ára 3 tallér 22 garas.

Épen most egy éve, hogy e folyó irat olvasóinak bemutattam Müller Frigyes „Általános ethnographia“ című munkáját*) oly meleg ajánlás kíséretében, a milyenre az ilyen fontos munkálat épen a tanügyi világgal szemben minden tekintetben méltó. Azon kellemes helyzetben vagyok ma, hogy ismét szólhatok egy ugyancsak az ethnographia körébe tartozó nagy könyvről, mely nem csak hogy a maga nemében korszakot alkotó, de épen Müller kézi könyve mellett hézagot kitöltő és kiegészítő munkálat. Müller Frigyes, a mint már annak idejében irt ismertetésemben kiemeltem, mint az összehasonlító nyelvtudomány egyik legbuzgóbb és legfáradhatatlanabb művelője, jött érinkezésbe az ethnographia tudományával; a cimben nevezett szerző pedig mint az összehasonlító földrajz egyik főcapacitása érintkezett az ethnographia kérdéseivel. Ha a tudományokat egymáshoz való viszonyuk szempontjából földabroszi alakban akarná valaki kimutatni — (nem tudom, hogy már akadt-e valakinek az a gondolata) — akkor az ethnographia okvetlen valamiképen a földrajz és nyelvészet közé kerülné, úgy, hogy a tudomány birodalmának ezen két provinciája a népismerettel közvetlen határos területet képezne. De más részről valamint a nyelvészt inkább az egyes részletek, az emberiséget kitevő fajok és fajárnyalatok specialitásai vonzzák inkább, a mennyiben minden egyes nyelv, egy-egy paragraphus az illető törzsek és fajok jellemzésében, s a nélkül amaz a nyelv, valami külsőlegesen szemügyre vett, de nem a nép összes jellemvonásaival összefüggésben felfogott valami maradna: addig más oldalról az összehasonlító geographia képviselőjét inkább azon általános nagy kérdések érdeklik, melyekre — hála századunk dogmatikátlan szellemének — mai nap már a bizonyosság oly fokával felléphető feleletekkel szolgálhat az általános népismeret, hogy fajunknak fokonkint való

*) Lásd „M. T.“ II. évfolyam, 1873. 364—67 lapjait

kiterjedése a földön, fejlődésének egyes stádiumai, testi és szellemi határozottságainak egymás után mutatkozása és lassankint való megszilárdulása stb. már nem tartoznak azon találós mesék közé, melyekről még nem igen távol időben azon kalandos és nevetséges hypothesisok divatoztak, a melyeket ma csak az emberi tévedések megírója vesz tekintetbe.

Azon tanító, ki ezen kérdések irányában mind saját kétségeinek eloszlatása tekintetéből érdeklődik, mind pedig azért, hogy a tudomány legujabb eredményeit használja fel akár csak a legegyszerűbb történeti föld- vagy természetrajzi oktatás alkalmával, az bátran forduljon P eschel könyvéhez, mert ez a legizlésteljesebb modorban mutatja be neki a problémákat megoldásukkal együtt. Én azért hangsúlyozom ezt, mert fájdalommal tapasztaljuk a tudománynak igen sok terén, hogy a középiskolai könyvek szerzői — hogy az elemi tankönyveket ne is említsem — mintegy rettegnek sok kérdést illetőleg az ujkori tudománynak bizonyos és megdönthetlen igazságait felhasználni, illetőleg azokból kiindulni; úgy, hogy sok téren a gymnasiumból kikerülő ifjunak, ha valamely tudomány színvonalára akar emelkedni, legelső teendője kiverni a fejéből mind azt, a mit az iskolában bele vert. Ki ne tapasztalta volna ezt a nyelvi és természetrajzi könyvekre nézve? mert olyan specialitást nem is akarok említeni, minő a mythologia, melynek középiskolai oktatása a szó legszorosabb értelmében három évtized szellemi munkálatát teljességgel ignorálja.

És épen az ethnographia széles körébe vágó kérdések, minők pl. a különféle őstörténeti problémák, a mennyiben az embert, az állatokat, az ipart és ennek segédeszközeit és mind ezeknek legrégebb történetét illetik, a táplálkozás, ruházat, a socialis és családi viszonyok, a kereskedelem és közlekedés, vallás- és nyelv geographiája és története, a természet három országának általános és relativ kora, — mondom mind e pontok tekintetében tisztába hozott tudományos eredményeket még mindig oly dolgoknak szokták nézni, a melyekkel való tüzetes foglalkozás csak az úgy nevezett „r é m i t ő tud ó s o k”-nak való. Pedig szükséges, hogy minden igazságnak, különösen akkor, ha felismerése nem valami mellékes tudnivaló, hanem irányadó egész világnézetünkre, nyoma legyen azon oktatásszakokban, a melyeknek körébe tartoznak az igazságok. Tegyük félre végrevalahára

az oktatásban is a hypokrizist és ne féltsük oly kegyetlenül a gyermek és ifju kedélyét és erkölcsét. Az igazság nem rontott meg semmi ifjut; az erkölcstelenség ott kezdődik, hol a beszívott hibás tan ellenkezésbe jön a meg nem ismert valósággal.

De meg kell jegyeznünk, hogy P eschel nem ad mindenütt csak oly nézeteket, melyeket a szaktudósok általánosan vallanak. Meg vannak ezen tudománynak még vitás pontjai, és oly kiváló szellem, minő P eschel, természetesen ily vitás tételeket illetőleg megvédi a maga egyéni meggyőződését. Így pl. az emberi nem származására nézve ő a származás közössége elvét védi azok ellenében, a kik az embertséget nem akarják egy közös eredetre visszavezetni, védi pedig az ismert bizonyítékokon kívül egészen új argumentumakkal is, melyeket nagy olvasottságának és éles elméjének tárházából szedett elő. Alig van a németek között az utazások irodalmának nálánál alaposabb ismerője és épen az utazóknak az úgy nevezett vadak között szerzett tapasztalatai leginkább engednek visszakövetkeztetni fajunk ő állapotaira. De épen e „pontot illetőleg P. egy kis ellenmondásba keveredik. Ő az egységes származásra nézve előáll különösen oly bizonyítékokkal, melyeket az összes emberiségnek közös szokásaiból és szellemi tulajdonságaiból merit; és teljes joggal. De a munkának egy másik helyén az ember természetrajzi állásában csak is, hogy úgy mondjam, csontvázi ismerte ő jeleit véli tekintetbe veendőknék. „Az embert“ — azt mondja — „csak is azon hely illeti egy morphologiai rendszerben, a melyre őt későbbi korszakokban valamely gondolkodó lény az állatország tudományos rendszerezése alkalmával helyezné, ha nemünkből semmi egyéb nem maradna fenn, mint megkövült csontmaradványoknak egy kielégítő összege. Csupán csak az összehasonlító anatomia alapelvei és a rendszer szükségletei szerint választanak el akkor az embert a földtani jelenkor majmaitól mint fajt vagy alfajt“, ámbár maga Darwin is nagy súlyt fektet az ember természetrajzi jellemzése alkalmával kedélyére, annak nyilvánulásaira, egy szóval azon psychologiai mozzanatokra, melyek az emberre nézve tekintetbe jönnek.

Vannak P. művében azon kívül egyes fejezetek, melyekben a feltett problémák nincsenek azon irányban tisztázva, melyet a szaktudósok el fogulatlanabb része vall

magáénak. Különösen a vallástörténeti fejezetre (255—336 lap) célozok itt. A dualisticus vallásformát ma, midőn felismertük azon pontot, hol a mythosz vallási fogalmakká alakul, nem lehet tárgyalni a nélkül, hogy az ember a mythosznak dualisticus természetéből indulna ki, és a mi a héber vagy egyáltalában az úgy nevezett sémi monotheismust és különösen „a sivatag befolyását a monotheismus keletkezésére“ illeti, nem hiszem, hogy maga ezen szellemdús de téves felfogás feltalálója, Renan Ernő, még ma is fenntartaná ezen épen végleteiben tarthatatlannak mutatkozó vallástörténeti hypothésisét, mely annak idejében oly nagy zajt csapott a művelt világban.

Az ethnographiának kétségkívül egyik legfontosabb pontja: a felosztás kérdése. Tudjuk, hogy erre nézve az ethnographok között még a legélénkebb eszmecsere van folyamatban. Némelyek a test színét, mások a koponyaformátiót, még mások a haj alakját veszik fel a felosztás kiinduló pontjául, azt állítván, kiki a saját felosztási alapjáról, hogy abban nyilvánul a fajoknak lényeges és megkülönböztető ismertetőjele. Müller Frigyes és Haeckel a hajalakulásából indultak ki és ezen eljárást az ethnographok legnagyobb része követi. Peschel itt is a maga útján jár. Igaz, hogy ő inkább csak negativ eredményre jut, a mennyiben főképen csak elődeinek fajfelosztásait bírálja és kimutatja a felosztás ezen módjainak tarthatatlanságát. Kimutatja különösen, hogy valamennyi testi ismertetőjelek ugyanazon fajon belül nagy mértékben ingadoznak, oly annyira, hogy nem lehet az ilyen ismertetőjelek alapján felállított fajok között egyet sem találni, a mely ezeket szigorú következetességgel birná felmutatni, sőt azt tapasztaljuk, hogy ezen faji ismertetőjelek tekintetében biztos határvonalat nem lehet húzni, és hogy azok lassú fokozat útján egy másik faj közös ismertetőjeleibe mennek által. Jobbnak találja tehát P. az eddigi fajfelosztásban kiemelt jeleket mind egybe foglalni és nekik egyenlő tekintetbevételt szentelni a felosztásban és tárgyalásban. Természetesen könnyen felfogható, hogy P. ethnographiai felosztása ily alapon nem is oly szigorúan körülírkalmazott valami, mint pl. Mülleré. Nincs jogunkban, ezt hiányul felróni P. munkájának, de minden esetre áll az, hogy a részletekben nem haladunk vele oly mathematicai biztossággal, mint a milyennel Müllerrel

haladtunk. Felosztásában a következő hét osztály szerepel: 1) az ausztráliai népek, 2) a papuák, 3) a mongolok, 4) a dravida népek, 5) a hottentották és bushmanok, 6) a négerek, 7) az úgy nevezett középtengeri népek, melyek sémicket, khámiakat és árja népeket egyaránt foglalnak magukban. Látni való e felosztásból is, hogy Peschelben túlnyomó a geographus. A magyarokról csak röviden emlékszik meg, a mennyiben (a 409. lapon) Castrén ellenében, ki minket az osztjakok és vogulokkal együtt az ugorok közé soroz, azok nézetének ad előnyt, kik tiszta finnnek látnak bennünk.

Igen természetesnek fogják találni tisztelt olvasóink, hogy ily gazdag műnek tágasabb részletezésébe, ily nagynevű tudós szellemi munkálatának bírálati méltatásába nem bocsátkozom. Legyen elég tehát azon óhajjal zárnom be e sorokat, vajha Peschel népismerete a hazai tánférfiak között minél több szorgalmas tanulmányozóra találna.

DR. GOLDZIEHER IGNÁC.